

Vlado Valenčič

TRGOVINA NA KRANJSKEM V 18. STOLETJU

V sejnem zapisniku ljubljanskega trgovskega ceha je za leto 1758 ohranjen seznam trgovcev na Kranjskem po posameznih krajih, pri vsakem je naveden znesek prisilnega državnega posojila, ki mu je bil predpisan.¹ Seznam je objavil Müllner v razpravi o ljubljanski trgovini.² Po njem je imena trgovcev v Kranju objavil Žontar v zgodovini tega mesta.³ Ker nas seznam seznanja z razširjenostjo trgovcev v tedanji kranjski deželi, se mi zdi umestno, da ga skoraj po sto letih ponovno objavim. V zvezi z njim pa bom obravnaval vlogo trgovine v našem tedanjem gospodarstvu.

I.

Seznam trgovcev je bil napravljen v času, ko je potekala sedemletna vojna med Avstrijo in Prusijo in je država razpisovala in izterjavalna posojila, da bi si zagotovila za vojskovanje potreben denar. Eno takih posojil je predpisala cesarica Marija Terezija z dekretom 14. aprila 1758. Reprezentanca in komora, državno oblastvo v deželi, je napravila porazdelitev zneska predpisanega posojila na posojilne zavezance, ki so bili najvišji državni in deželni uradniki ter skupine nekaterih poklicnih stanov.

Po tej porazdelitvi so morali prispevati za posojilo:⁴

grof Auersperg Jožef Anton, predsednik deželskega sodišča	1575 gold.
odvetniki in doktorji	4000 gold.
grof Cobenzl Karel	1125 gold.
grof Herberstein Janez Seyfried, predsednik reprezentance	1350 gold.
Hofmann Anton, svetnik reprezentance	450 gold.
trgovstvo	10.000 gold.
grof Lamberg Leopold, deželni upravitelj	450 gold.
doktorji medicine	4000 gold.
grof Orzon Henrik	450 gold.
baron Raigersfeld Franc, svetnik reprezentance	450 gold.
gospodarski uradniki ali oskrbniki	6000 gold.
cehi in bratovščine	8000 gold.
premožnejši prebivalci brez posesti in poklica	5000 gold.

Skupni znesek posojila je znašal 42.850 gold. Kako je bil določen znesek posojila za posamezne zavezance in za pripadnike posameznih skupin, se ni dalo ugotoviti.

K posameznim poklicnim skupinam se mi zdi potrebno podati nekaj pojasnil. Skupaj z odvetniki so navedeni tudi doktorji. Gotovo so mišljeni doktorji prava, ki so bili zaposleni v upravni ali sodni službi. Gospodarski uradniki in oskrbniki so bili zaposleni predvsem pri večjih zemljiških gospostvih. Nekoliko skrivnostna je skupina premožnih prebivalcev brez posesti in poklica (unpossessionierte vermögliche Landesinwohner so weder profession noch einen Charakter oder andere Bedienung haben). Domnevam, da gre predvsem za rentnike, to je osebe s precej denarja, ki so ga posojale morda tudi državi in deželi in prejemale obresti. Mogli so pa v tej skupini biti tudi nekdanji visoki državni in deželni funkcionarji, ki so prejeli kakšne pokojnine. Moralo pa je biti kar precej takih posojilnih zavezancev, saj jim je bil predpisan višji znesek kot advokatom ali zdravnikom.

Nimamo osnove, da bi mogli presoditi, kolikšno obremenitev so pomenili posameznim skupinam predpisani zneski posojil in v kakšnem medsebojnem razmerju so bili. Zdi se, da so bili zavezanci po skupinah precej neenakomerno obremenjeni. Trgovci, po seznamu jih je

¹ Arhiv Slovenije (AS), Rokopisna zbirka I/139, sejni zapisnik trgovske družbe str. 81 sl.

² A. Müllner, Die Zukunft der Stadt Laibach, Argo VI/1898, 186 sl.

³ J. Žontar, Zgodovina mesta Kranja, Ljubljana 1939, str. 248.

⁴ AS, Reprezentanca in komora I Rk fasc. 2.

bilo 85, naj bi vplačali 10.000 gold. posojila, cehi in bratovščine pa 8000 gold. V Ljubljani je bilo tedaj okrog 400 obrtnikov, na vsem Kranjskem pa okrog 3000 obrtnih mojstrov.⁵ Kot zavezanci so sicer navedeni cehi in bratovščine, vendar sodim, da so pri tem mišljeni člani in ne organizacije. Kajti cehi niso na splošno imeli večjega premoženja in še to je bilo večkrat v nepremičninah. Zato se mi ne zdi verjetno, da bi mogli cehi kot organizacije vplačati posojilo v predpisanem znesku. Obrti, ki niso bile organizirane v cehih, niso bile obremenjene s posojilom, zato je moralo biti zavezancev dosti manj kot obrtnih mojstrov. Gotovo so med temi prevladovali rokodelci, ki so se le skromno preživljali, toda bili so tudi obrtniki nekaterih strok, v katerih je mojster mogel dobro uspevati in pridobiti večje premoženje. Da so bile nekatere obrti donosne, kažejo zneski, ki so jih obrtni mojstri plačevali za pridobitev obrtnih pravic. Kupnine so pri nekaterih cehovskih obrtih znašale tudi po več sto goldinarjev, včasih so dosegle ali celo presegle 1000 goldinarjev. Pa tudi mojstrske pristojbine, ki so jih plačevali cehom pri vstopu, so bile vredne upoštevanja, znašale so po več deset goldinarjev, v posameznih primerih se omenjajo tudi zneski nad sto goldinarjev.⁶ Težko bi verjeli, da je premoženjsko stanje več sto obrtnikov zaostajalo za premoženjskim stanjem manj kot sto trgovcev, v številni tudi kramarje. Podobno je pri skupinah odvetnikov, doktorjev prava in medicine, v katerih je bilo le nekaj desetih zavezancev. V Ljubljani je bilo ob popisu prebivalstva leta 1754 40 doktorjev prava in medicine. Koliko jih je bilo v drugih krajih dežele ni znano, mogoče le nekaj posameznikov. In temu številu doktorjev je bilo predpisano posojilo v istem znesku kot vsem cehovskim obrtnikom. Porazdelitev posojila na posamezne osebe in izbrane poklicne skupine kaže, da je bil namen pritegniti k vplačilu tega posojila le premožnejše pripadnike izbranih družbenih slojev, ne pa vseh stanov npr. zemljiških gospodov ali duhovščine, ti so bili za potrebe finansiranja vojne obremenjeni z drugimi posojili.

II.

Trgovstvu predpisano vojno posojilo v znesku 10.000 gold. je po nalogu reprezentance in komore porazdelil ljubljanski trgovski ceh na seji 10. maja 1758.⁷ To porazdelitev navajam po zapisniku, priimki trgovcev so zapisani v izvorni obliki, pri priimkih, za katere je sedaj znana slovenska oblika, je dodana v oklepaju. Za krstna imena, ki so razširjena ali vsaj znana tudi med Slovenci, je uporabljen slovenski naziv, tuja so v originalni pisavi. Za nekatere trgovce so v drugih virih, npr. v ljubljanskih davčnih knjigah, priimki drugače zapisani, tudi taki so navedeni v oklepajih. Pri vsakem trgovcu je naveden znesek posojila.

Trgovci na debelo in menični trgovci v Ljubljani :	
Michael Angelo Zois negotium	1000 gold.
Friderik Weitenhiller	500 gold.
Lovrenc Tombschitz (Tomšič)	400 gold.
Jozef Hueber	400 gold.
Trgovci na drobno:	
Seyfridt Hyronimus Sinn, njegova vdova	100 gold.
Andrej Redeschini	200 gold.
Matevž Franc Perr	200 gold.
Jakob Tamer (Dithamer)	200 gold.
Lovrenc Jakob Umbnigg (Umnik)	200 gold.
Sebastijan Obersteiner	150 gold.
Andrej Anton Sckriner (Skrinjar)	100 gold.
Peter Amon, njegova vdova	50 gold.
Wolfgang Auracher, njegova vdova	150 gold.
Rafael Anton Franzoni	50 gold.
Janez Krištof Kirchsclager	200 gold.
Janez Gotthard Weis, nezmožen plačila	—
Janez Jurij Pillgram	200 gold.

⁵ V. Valenčič, Pregled ljubljanske obrti od začetka 18. stoletja do obrtnega reda iz leta 1859 ter njen gospodarski in družbeni razvoj. Publikacije Zgodovinskega arhiva Ljubljane. Razprave zv. 4, str. 141; J. Šorn, Začetki industrije na Slovenskem, Maribor 1984, str. 75.

⁶ I. Slokar, Zgodovina rokodelstva v Ljubljani od leta 1732 do leta 1860. Publikacije Zgod. arhiva Ljubljana, Razprave zv. 4, str. 15.

⁷ Gl. 1.

Matija Bartalotti	150 gold.
Jožef Deslpruner (Desselbrunner)	200 gold.
Peter Anton Cargniati	75 gold.
Filip Jakob Karisch (Kariz)	50 gold.
Valentin Clementschitz (Klemenčič)	50 gold.
Anton Damian (Domian)	100 gold.
Mihael Kuck (Kuk)	250 gold.
Leopold Wagathey (Bogataj)	100 gold.

Sledijo kramarji:

Janez Sauritsch (Zavrič)	75 gold.
Tomaž Doditsch (Dodič)	75 gold.
Blaž Strickini	75 gold.
Andrej Allitsch (Alič)	75 gold.
Naslednjih 11 kramarjev Jakob Tezoll, Jurij Prelitz, Anton Kleitschitz, Hieronim Potezzin, Jurij Petza, Marija Princin, Elizabeta Wendin, Gašper Suchadobnigg, N. Lagegin, N. Fodinin, N. Laufferin plačajo skupaj	150 gold.

Trgovci v **Kranju**:

Franc Šimon Jugovitz (Jugovic), grosist	300 gold.
Nikolaj Omann, grosist	100 gold.
Martin Gallée (Gale), trgovec na drobno	100 gold.
Matevž Benedischitz (Benedičič)	100 gold.
Janez Krstnik Dueller (Duler)	50 gold.
Luka Wadley (Bodlaj)	50 gold.
Janez Rumaltdt (Romaltdt)	50 gold.
Janez Krstnik Staber	25 gold.
Janez Bessentin (Visintin)	50 gold.
Anton Pfarher (Farger)	50 gold.
Matevž Pittschmann (Pičman)	50 gold.
Anton Laybacher	50 gold.
Jernej Paullitsch (Pavlič)	50 gold.
Tamer, materialist	25 gold.
Andrej Sporer v Ljubnem , trgovec na drobno in debelo	300 gold.
Jožef Schutzman, Podbrezje	200 gold.
Jurij Pesditsch, Radovljica	200 gold.
Valentin Koniari, Smednik	100 gold.
Jožef Jencho (Jenko), Stražišče , grosist	300 gold.
Vadleyin vdova, mesto Kamnik	50 gold.

Trgovci v **Škofji Loki**:

Matevž Dembscher (Demšar), grosist	300 gold.
Jurij Jencko (Jenko), grosist	200 gold.
Jožef Wagathei (Bogataj), grosist	100 gold.
Janez Luschina, trgovec na drobno	200 gold.
Štefan Errath	100 gold.
Janez Chrischey (Križaj), vdova	100 gold.
Gregor Oblack (Oblak) pri Loki in Poljanah	100 gold.
Andrej Jesencko pri Loki in Poljanah	50 gold.
Martin Dembscher (Demšar) pri Loki in Poljanah	100 gold.
Gašper Krammer pri Loki in Poljanah	50 gold.
Andrej Jencko pri Loki in Poljanah	50 gold.
Jakob Jencko pri Loki in Poljanah	50 gold.

Trgovci v **Trziču**:

Kajetan Jabornigg	200 gold.
Marko Pesditz	50 gold.
Marija Prinzin, vdova	50 gold.

Trgovci v **Novem mestu**:

Leonard Sckrem	100 gold.
Ferdinand Meyracher	50 gold.
Anton Fanzoi	100 gold.
Martin Rotter	50 gold.
Janez Martin Rieff	100 gold.

Rotter mlajši	25 gold.
Andrej Rössmann, vdova, nezmožna za vplačilo	—
Lenard Jacomin	50 gold.

Trgovca v Krškem:

Franc Obratschar	50 gold.
Ostirmann	50 gold.

Vseh trgovcev je bilo 85, od teh 40 v Ljubljani, 35 na Gorenjskem in 10 na Dolenjskem, na Notranjskem ni bilo nobenega. Ljubljanske davčne knjige izkazujejo v prvi polovici 18. stoletja okrog 24 trgovcev in 17 kramarjev.⁸ Trgovci v Ljubljani so bili torej v celoti zajeti. Zneski posojila so bili trgovcem predpisani na seji trgovske družbe, v kateri so morali biti včlanjeni le ljubljanski trgovci, ne pa kramarji. Grosistom, ki niso imeli prodajalne za prodajo na drobno, se ni bilo treba včlaniti.⁹ Od ljubljanskih trgovcev, ki so v seznamu, je bilo 22 včlanjenih, člana nista bila dva veletrovca, eden izmed trgovcev na drobno ter kramarji. O kakšni organizaciji trgovcev zunaj Ljubljane ni znano ničesar, tudi ni znano, da bi bila razen te še kakšna druga evidenca iz 18. stoletja o trgovstvu na Kranjskem. Zato je težko presoditi, ali so bili trgovci v drugih krajih dežele zajeti s toliko popolnostjo kot v Ljubljani.

Predpisani zneski posojila so bili v razmaku med 25 in 1000 goldinarjev, le 11 ljubljanskih kramarjev je bilo obremenjenih skupaj s posojilom v znesku 150 goldinarjev! Dva trgovca nista imela možnosti, da bi ga vplačala, zato jima posojilo ni bilo predpisano. Več kot polovico posojila so morali vplačati ljubljanski trgovci, ki so jim bili predpisani sorazmeroma najvišji zneski, večini nad 100 goldinarjev. Zneske 150 gold. in več je plačalo 24 trgovcev, 16 je plačalo 100 gold., 5 po 75, 24 po 50 gold., 14 pa manj. Večje zneske posojila so morali vplačati tudi trgovci v Škofji Loki in v nekaterih gorenjskih vaseh. Po višini posojil moremo sklepati na obseg trgovskega poslovanja pri posameznih trgovcih, na njihovo premoženjsko stanje ter tudi na vlogo in pomen trgovine v gospodarstvu krajev, kjer so ti trgovci poslovali.

III.

Za nekaj trgovcev imamo tudi podatke o trgovskem poslovanju, premoženju in drugem gospodarskem uveljavljanju. Kot prvi je v seznamu naveden M. Zois, ki je zapisan z najvišjim zneskom posojila. Po prihodu v Ljubljano (bil je z Bergamaškega je stopil v službo veletrovca Petra Antona Codellija, ki je trgoval največ z železom in cenedskim suknom. Po Codellijevi smrti leta 1727 je trgovino podedoval njegov nečak Avguštín Codelli, ki je ustanovil trgovsko družbo, v katero je vstopil M. Zois kot družbenik. Leta 1735 je Zois trgovino odkupil in je področje poslovanja znatno razširil. Železnina je ostala glavni predmet trgovanja, trgoval pa je tudi z drugimi kovinskimi proizvodi, bombažem, volno, oljem, južnimi pridelki itd. Železo in železne izdelke je kupoval na Kranjskem in na Koroškem ter jih izvažal v Italijo, tam je kupoval volno in drugo blago, kar je prodajal v avstrijskih deželah in južni Nemčiji. Bombaž je dobival iz Male Azije. Ker je velik del prometa šel skozi Trst, je tam zgradil hišo s skladišči za blago. Leta 1757 je bilo v tržaškem skladišču shranjenega blaga v vrednosti 86.000 goldinarjev. Da bi trgovini zagotovil železnino, je posegel v fužinarstvo. Postopoma so z nakupom prišle v njegove roke železarne v Stari Fužini, Bohinjski Bistrici, na Javorniku, v Radovni in v Mislinji na Spodnjem Štajerskem. Posest večine kranjskih železarn in dobavne pogodbe z več koroškimi fužinami so mu zagotovile odločilno vlogo pri izvozu železa. Trgovske posle je Zois opravljal največ s posredovanjem trgovskih družb. Ko je kupil trgovino Codellijeve tvrdke, jo je nekaj let vodil v družbi s S. Gasparijem, ko je ta iz družbe izstopil, jo je vodil eno desetletje sam. Leta 1755 je ustanovil družbo z V. Simonittijem in A. Andriolijem, kot svoj delež glavnice je vplačal 100.000 gold., družbenika sta vplačala 40.000 gold. Pozneje sta omenjena družbenika izstopila, v družbo pa sta vstopila nečak Bernardin in sin Žiga. Družbena tvrdka je uspešno poslovala, v prvih desetih letih je imela 295.417 gold. dobička, v letih 1769 – 73 pa 178.777 gold. Razumljivo je, da si je mogel Zois pri tako uspešnem poslovanju pridobiti veliko premoženje. Leta 1767 je bilo cenjeno na

⁸ V. Valenčič, Ljubljanska trgovina od začetka 18. stoletja do srede 19. stoletja. Zgod. arhiv Ljubljana, Gradivo in razprave 3, str. 21.

⁹ Prim. Valenčič, Ljubljanska trgovina . . . str. 15 sl.

953.000 gold., to je bilo največ, kar je tedaj imel kak gospodarstvenik v deželi. Leta 1758, ko mu je bilo predpisano vojno posojilo 1000 gold. sicer še ni dosegel tolikega bogastva, vendar je že tedaj razpolagal s tolikim premoženjem, da je bil zanj znesek posojila v primeri z drugimi trgovci malenkosten. Toda pripomniti je treba, da je ob izbruhu sedemletne vojne podaril državi 40.000 gold., kar je pripomoglo, da mu je leta 1760 cesarica Marija Terezija podelila dedno baronstvo.¹⁰

Drugi najvišji znesek posojila 500 gold. je bil predpisan veletrgovcu F. Weitenhillerju. Ta se je priselil iz Velikovca, v Ljubljano je prišel okrog leta 1730, se poročil z vdovo trgovca in prevzel njeno trgovino s suknom, eno največjih v Ljubljani. Postal je ljubljanski meščan in član trgovskega ceha proti plačilu pristopnine 100 gold., kar je presevalo zneske, ki so jih običajno plačevali drugi novi člani. Poleg trgovine se je ukvarjal z bančnimi posli, posegel je tudi v industrijo. Za francosko trgovsko tvrdko s poslovalnico v Trstu je kupoval žito okrog Ptuja, imel je platnarno v Bakru, na Koroškem je imel topilnico bakra, bil je delničar tržaške zavarovalne družbe, trgoval je s suknom; s stanovsko sukarno je imel pogodbo za nakup 200 kosov sukna letno pod pogojem, da sama ne bo prodajala na drobno. Za sukarno je občasno nabavljal volno v Italiji, posojal denar in opravljal denarna posla za razne državne ustanove. Leta 1747 pa je kupil sukarno z zalogo za 43.821 gold. Tedaj je proizvajala letno 800 do 1000 kosov sukna, zaposlovala je okrog 400 delovnih moči, v številni predice. Leta 1762 je sukarno prodal. S svojimi poslovnimi dejavnostmi si je pridobil precejšnjo premoženje. Po njegovi smrti leta 1772 sta glavna dediča bila sin in brat, ženi, otrokom in drugim sorodnikom je volil nad 70.000 gold., za dve ustanovi je namenil 5000 gold., dolgoletnemu uslužbencu je odpustil 1500 gold. posojila ter določil še razne zneske v dobrodolne namene. Vrednost imetja, ki sta ga dobila glavna dediča ni znana, gotovo pa je precej presevala navedena volila, morala pa je biti precejšnja, saj je izvrševalcu oporoke določil letno plačo 400 gold. ter 200 gold. nagrade.¹¹

Veletrgovska tvrdka L. Tomšič je morala vplačati 400 gold. posojila. Kot trgovec je bil prvokrat obdavljen leta 1700, leta 1716 je postal lastnik hiše nasproti magistrata (na prostoru sedanje hiše Stritarjeva ulica 2). Podatkov o njegovem trgovskem poslovanju nimamo, bilo pa je uspešno, ko je leta 1730 umrl je zapustil znatno premoženje. V oporoki je določil, naj se pokoplje v tedanji frančiškanski cerkvi, za 144 samostanov frančiškanske province, za maše, razne cerkvene bratovščine in reveže je volil 3685 gold.. Glavnemu dediču sinu Francu Karlu je prednostno volil 40.000 gold., hišo in vinograd pri Gorici z naročilom, da izplača ženi poleg zaženila še 2000 gold., sestrama in bratu, ki je študiral na Dunaju medicino 8326 gold. Bratu Primožu v Polhovem gradu je volil 100 gold. Lovrenc Tomšič je bil ob smrti še član mestnega notranjega sveta. Na prošnjo vdove Katarine ji je magistrat izplačal 30 gold. kot pripadajoči letni deputat. Poslovanje dediča z očetovo trgovsko tvrdko pa ni bilo več uspešno. Leta 1766 je moral prositi magistrat, da mu kurator imetja izplača 200 gold. za hranarino in za rešitev zastavljene zlate ure.¹²

Veletrgovec Jožef Hueber je prišel iz Radtstadta (Salzburg), meščan je postal leta 1721. Najprej je bil v družbi s svojim bratom, toda kmalu se je osamosvojil. Trgoval je s suknom, dobavljal je magistratu blago za kroje mestnih slug, čuvajev in stolonoš. Leta 1729 je kupil tri hiše, dve je pozneje prezidal v eno (Mestni trg 21, Krojaška 4). Opravljal je razne funkcije za mesto, že leta 1723 je prišel v zunanji svet, notranji svetnik je postal leta 1728. Dvakrat je po štiri leta opravljal funkcijo višjega špitalskega mojstra. Leta 1750 je dobil plemstvo in naziv pl. Hubenfeld, Umrl je leta 1760 star 76 let.¹³

F. M. Perr je naveden med trgovci na drobno, toda njegovo trgovsko poslovanje je bilo zelo obsežno, posegal pa je tudi v industrijo. Bil je iz Braslovč, v trgovsko družbo se je včlanil

¹⁰ Valenčič, Ljubljanska trgovina . . . str. 27 in 33; SBL IV str. 828; Müllner, n.o.m.; AS, Rokopis I/138 r, Incorporation Buch derjenigen Herren Gebrüder so von Anno 1717 In gremio des kayser-königlichen Priviligirten bürgerlichen Standts in Laybach im Herzogthum Crain als Kauffleuthe nach Ihrem Range aufgenommen und gegen Erlegung Ihres Contigents einverleibt worden sind. V tej knjigi so vpisani sprejeti člani od leta 1717 do 1814.

¹¹ J. Šorn, Ljubljanska sukarna, ZC IX/1955, str. 76 sl.; I. Slokar, Ljubljanska sukarna, ZC XVI/1962, str. 63 sl.; Valenčič, Ljubljanska trgovina . . . str. 33.

¹² ZALj, God. XVII/81; Cod. I/72, fol. 104. Cod. I/105, str. 342.; AS, Testamenti T I št. 36; V. Fabjančič, Knjiga hiš III, Veliki trg, fol. 720, tipkopis v ZALj.

¹³ Fabjančič, Knjiga sodnikov in županov III, fol. 674 sl., tipkopis v ZALj.

leta 1727 proti plačilu pristopnine 120 gold., najvišji znesek, ki so ga v razdobju 1717–1814 vplačali le trije člani. Uvrstil se je med največje ljubljanske trgovce. Trgoval je daleč naokoli z raznovrstnim blagom, oljem, svincem, železom, žico, pisarniškimi potrebščinami, platnom, usnjem itd. Ukvarjal se je tudi s trgovino na daljavo. V Trstu je ustanovil podjetje za blagovni promet z Anglijo, Holandsko in Hamburgom. Leta 1730 je dobil dovoljenje za izvoz večjih količin žita iz Hrvaške, Štajerske in Kranjske v Italijo. Omenja se prodaja 1000 svežnjev ovčjih kož na Dunaj. Trgovske zveze je imel s trgovcem v Landshutu. Podjeten je bil tudi v industriji. Udeležen je bil pri graški manufakturi steklenih koral in barvnih biserov. Pri Marija Gradcu je imel obrat za pridobivanje pepelike, pridobil si je izključno pravico za žganje pepelike v deželno knežjih gozdovih na Primorskem. V Ljubljani je imel obrat za predelovanje tobaka. Na lastnem in mestnem zemljišču je uredil drevesnice murv, da bi pospešil razvoj svilarstva na Kranjskem. Verjetno je bila njegova preobsežna podjetnost vzrok, da se je prezadolžil. Leta 1758 je dobil moratorij dveh let, da se je poravnal z upniki. Zaradi ugleda med meščanstvom je bil Perr v letih 1749–1762 ponovno izvoljen za župana, več let je bil načelnik trgovskega ceha. Po njegovi smrti leta 1766 je hišo na Mestnem trgu in pristavo v Blatni vasi dobila vdova, drugo imetje so si razdelili upniki, trgovino pa je za 4500 gold. kupil trgovec Lenart di Corona.¹⁴

Trgovec A. Sckriner (Skrinjar) je bil rojen v Trnovem pri Ilirski Bistrici. V Ljubljani je leta 1740 kupil špecerijsko trgovino, vendar so tedaj trgovci ugovarjali podelitvi meščanstva, ki ga je dobil šele leta 1742. Trgoval je s špecerijskim blagom, olje je prodajal predvsem cerkvam, magistratu pa smodnik, svinec, pergamente itd. Osem let je bil mestni sodnik.¹⁵

Med pomembnejšimi trgovci je bil J. Pilgram. Prišel je iz Koroške, poročil se je z vdovo trgovca in prevzel njeno trgovino. Za meščana je bil sprejet leta 1751, leto pozneje se je včlanil v trgovsko družbo. Bil je špecerijski trgovec, trgoval pa je v večjem obsegu tudi z železnino in oljem. Leta 1762 je bil načelnik trgovske družbe, v letih 1771–1774 pa je bil župan.¹⁶

M. Bartalotti je bil trgovec iz Wolfbacha na Koroškem. Ljubljanski meščan in član trgovske družbe je postal leta 1752, potem ko je kupil trgovsko pravico trgovca Lemacherja. Prodajalno je imel na Mestnem trgu. Nekaj časa je bil načelnik trgovske družbe. Leta 1768 je bil izvoljen za župana; funkcijo je opravljal tri leta. Leta 1768 je skupaj z J. Desselbrunnerjem in L. Petzom kupil od L. Bogataja (Wogathey) nogavičarsko manufakturo v Višnji gori. Novi lastniki so v podjetje investirali 20.000 gold.. Toda leta 1772 je Bartalotti odkupil deleža obeh solastnikov in postal edini lastnik podjetja. Iz časa po letu 1772 sicer nimamo podatkov o poslovanju, pač pa se omenja, da se je Bartalotti leta 1790 preselil v Višnjo goro, kar dopušča domnevo, da je pletilnica nogavic takrat še poslovala.¹⁷

Kot trgovec in kot tovarnar sukna se je uveljavil J. Desselbrunner. Rojen je bil v Kirschdorfu na Gornjem Avstrijskem. V Ljubljani se je poročil s hčerjo trgovca Stückhlerja, leta 1753 je bil sprejet za ljubljanskega meščana in se je včlanil v trgovsko družbo. Od 1757 do 1780 je bil njen podnačelnik. Trgoval je v večjem obsegu z manufakturnim blagom, benečanski kramarji so zanj prodajali blago na Dolenjskem in Štajerskem. S trgovino pridobljeni denar je vložil v proizvodnjo sukna. Leta 1762 je skupaj z dunajskim trgovcem V. Ruardom kupil od F. Weitenhillerja sukarno na Selu pri Ljubljani. Kupnina je znašala za tovarniško poslopje 17.000 gold., zalogo sukna in materiala pa sta kupca morala plačati po tovarniški lastni ceni v letnih obrokih po 5000 gold. s 6%-nimi obrestmi. Desselbrunner je znatno povečal obseg proizvodnje, dozidani so bili novi objekti. Leta 1774 je odkupil Ruardov lastniški delež in postal edini lastnik. Leta 1781 je kot solatnika pritegnil sinova Jožefa in Janeza, leta 1788 pa je izstopil iz podjetja in ga prepustil sinovoma. Leto kasneje mu je bilo podeljeno plemstvo in kasneje še deželanstvo. Njegova glavna zasluga je bila sukarna, ki je prinašala denar v deželo. Kot že omenjeno, je bil Desselbrunner nekaj let tudi solastnik manufakture

¹⁴ V. Fabjančič n.o.m. fol. 681 sl.; Valenčič, Ljubljanska trgovina . . . str. 34 in 39.

¹⁵ Fabjančič n.o.m. fol. 709 sl.

¹⁶ Fabjančič n.o.m. fol. 706 sl.

¹⁷ Fabjančič n.o.m. fol. 702 sl.; Šorn, Začetki industrije . . . str. 91.

nogavic v Višnji gori. Ob smrti leta 1794 je vrednost njegove zapuščine znašala 29.965 gold., od tega 27.797 gold. terjatev proti sinu Janezu, takrat edinemu lastniku suknarne.¹⁸

Ustanovitelj pomembnejše in trajnejše trgovske tvrdke je bil A. Domian, ki je imel špecerijsko trgovino. Prišel je iz Kobarida. Poročil se je z vdovo trgovca A. Marinerja ter pridobil na dražbi njegovo trgovsko pravico, ko je bila razprodana prezadolžena zapuščina. Domian je leta 1758 dobil meščanstvo in bil sprejet v trgovski ceh. Bil je uspešen trgovec in je prišel do večjega premoženja. Leta 1786 je postal lastnik baročne hiše poleg magistrata (Mestni trg 2). Umril je leta 1799, svojima sinovoma je zapustil trgovino z blagovno zalogo v vrednosti 100.000 gold. Za glavnega dediča ostalega imetja je določil sina Franca, ki je moral mlajšemu sinu Ignaciju izplačati še 30.000 gold. Ženi je zapustil 10.000 gold., dvema hčerama je izplačal oziroma zapustil po 25.000 gold. Vrednost celotnega premoženja je torej gotovo presegala 200.000 gold. Sinova sta si leta 1804 izposlovala veletrgovsko dovoljenje po patentu iz leta 1774, po katerem sta dobila pravico opravljati tudi komisijske in menične posle ter trgovati z blagom na debelo.¹⁹

J. M. Kuk, rojen v okolici Trbiža, je bil za meščana sprejet leta 1740 kot vinotoč. Bil pa je izučen trgovec, zato si je prizadeval, da pride do trgovine. Da bi dobil trgovsko pravico, se je spustil v pravdo z drugim tekmeccem za trgovca. Končno mu je uspelo kupiti trgovsko pravico, leta 1751 je verjetno začel trgovati z manufakturnim blagom. Tedaj se je zapletel v pravdo s trgovsko družbo, ki ga ni hotela sprejeti za člana. Pravda je tekla kar celo desetletje, član trgovske družbe je postal šele leta 1761 proti plačilu pristopnine 92 gold., kar je bilo več, kot so običajno plačevali drugi trgovci. Mesto je pri njem kupovalo blago za kroje uslužbencev. Pridobil je s trgovino precejšnje premoženje. Leta 1754 je kupil hišo na Mestnem trgu za 16.200 gold. V letih 1766 do 1768 je bil ljubljanski župan.²⁰

Leopold Bogataj (Wogathej), sin škofjeloškega veletrgovca, je prišel v Ljubljano leta 1757 kot trgovec in je kupil trgovsko pravico od Sebastijana pl. Reye. Meščansko pravico proti plačilu 53 gold. mu je magistrat podelil vključno ugovorom ljubljanskega trgovstva. Nakup trgovske pravice in višina pristojbine za podelitev meščanstva kažeta, da je prišel v Ljubljano, čeprav še zelo mlad, s primernim kapitalom, ki je izviral iz očetove trgovine. Ni podatkov, da bi mogli presoditi, koliko in kako se je uveljavil kot ljubljanski trgovec. Med člani trgovske družbe ni omenjen. Poznamo ga le kot podjetnika, ki je v Višnji gori osnoval pletilnico nogavic in je organiziral med kmečkim prebivalstvom pletenje. Toda podjetje mu ni uspelo, že leta 1768 ga je prodal.²¹

O neljubljanskih trgovcih je nekaj znanega predvsem o tistih, ki so trgovali na debelo. Kot grosista v Kranju sta omenjena Franc Simon Jugovic in Nikolaj Oman. Jugovic (Žontar ga omenja kot trgovca iz Škofje Loke) je trgoval s platnom. Trgovci z več kapitala so organizirali platnarstvo kot domačo obrt ali stransko pridobitno dejavnost kmetov, ki niso več delali za domače potrebe marveč za trg. Po potrebi so oskrbovali izdelovalce platna z lanenim predivom in od njih potem odkupovali platno, ki so ga prodajali v Italijo. Opravljali so torej posle založnikov. Tudi Oman je trgoval s platnom. V Stražišču je bil veletrgovec Jožef Jenko. Pripadal je trgovski družini, ki je poslovala v Stražišču in v Loki. Leta 1749 ji je bilo podeljeno plemstvo z nazivom pl. Jenkosheim. Njihovo premoženje je izviral skoraj izključno iz kupčije s platnom. Jožef Jenko je trgoval tudi z žimarskimi izdelki. Brat Jurij Jenko, veletrgovec v Loki, je trgoval nekaj časa na Reki. V Loki je bila pomembna tudi trgovska družina Demšar. Matevž Demšar je bil predvsem trgovec in založnik v sitarstvu. S sinom Jožefom sta dosegla, da sta jima bili dodeljeni vasi Bitnje in Stražišče izključno za njihovo manufakturno žimarskih izdelkov, kar je pomenilo, da so smeli prebivalci delati samo za to podjetje. Demšar je dobavljal žimarske izdelke vojaštvu, sita pa je izvažal tudi v Francijo, Holandijo, Anglijo in Španijo. Razen z žimarskimi izdelki je Demšar trgoval še s platnom.

¹⁸ Šorn, Ljubljanska suknarna str. 62 sl.; Slokar, Ljubljanska suknarna str. 70 sl.; Valenčič, Ljubljanska trgovina . . . str. 33.

¹⁹ Valenčič, Ljubljanska trgovina . . . str. 25 in 33; Müllner, n.o.m. 192 sl.

²⁰ Fabjančič n.o.m. fol. 697 sl.; Valenčič, Ljubljanska trgovina . . . str. 21.

²¹ ZALj. Cod. I/96 fol. 143 in 97 fol. 32; Šorn, Začetki industrije . . . str. 60 in 91.

Nekateri loški trgovci so trgovali z železom in železnimi izdelki, proizvedenimi na loškem ozemlju, in živino, ki so jo občasno kupovali na Dolenjskem.²²

IV.

Po inkorporacijski knjigi ljubljanske trgovske družbe je bilo v razdobju 1717–1814 sprejetih v članstvo 106 trgovcev. Proti koncu stoletja je bila kramarjem priznana pravica, da smejo trgovati z raznim blagom, ki je bilo prej pridržano le trgovcem, in tedaj so se mogli nekateri kramarji včlaniti v trgovsko družbo. Vkljub temu se število trgovcev v Ljubljani do začetka 19. stoletja ni bistveno spremenilo, povečalo se je za nekaj prejšnjih kramarjev. V trgovski družbi niso bili včlanjeni nekateri grosisti, ki se s prodajo na drobno niso ukvarjali, nekateri pa so se včlanili, ker so si s članstvom želeli povečati ugled in veljavo. V zadnjem četrtletju se pri novo sprejetih članih pogosteje omenja, da trgujejo tako na drobno kot na debelo. Trgovska družba se je predvsem prizadevala, da se število trgovcev v Ljubljani ne bi povečalo, zato je zelo nerada sprejemala nove člane, večkrat ni hotela sprejeti v članstvo trgovcev, ki so si pridobili trgovsko pravico pri višjih oblasteh, potem ko so bili pri magistratu po njenem predlogu zavrženi. Seveda so se prizadeti trgovci potem obračali na višje instance tudi za sprejem v članstvo trgovske družbe in to tudi dosegli. Iz zadnjih desetletij 18. stoletja, ko je bila mestna in cehovska avtonomija odpravljena, je bilo več primerov, ko je morala trgovska družba inkorporirati trgovce po nalogu državne oblasti, inkorporacijsko pristojbino od takih članov pa je morala vplačati mestnemu ubožnemu zavodu. Med temi člani so bili tudi nekdanji kramarji.²³

Število novih trgovcev, ki so se v posameznih obdobjih včlanjevali, se je zelo spreminjalo. Od leta 1717 do 1750 je pristopilo 18 novih članov, v desetletju 1751 do 1760 pa se je včlanilo kar 12 trgovcev. Največ novih članov je pristopilo v času od 1780 do 1814. Bilo jih je 56, več kot polovica vseh, ki jih vsebuje inkorporacijska knjiga. Vzrok za tako povečanje je deloma v priznanju trgovske pravice velikim kramarjem; osim je uspelo, da so si priborili dostop v družbeno članstvo. Najbrž pa so tudi politične in gospodarske razmere ob prehodu v 19. stoletje prispevale, da je večje število trgovcev zapustilo Ljubljano in so prihajali drugi. Vkljub številnejšemu včlanjevanju v trgovsko družbo pa se število trgovcev v Ljubljani ni bistveno spremenilo. Leta 1754 je bilo 24 trgovcev in sicer 13 špecerijskih, 9 manufakturnih in 2 z železino. Podatki za leto 1799 pa so izkazovali 28 trgovcev, 15 špecerijskih, 12 manufakturnih in eden z nürnberškim blagom. Število špecerijskih in manufakturnih trgovcev se tudi do leta 1811 ni dosti spremenilo. Seveda pa trgovska družba ni zajemala vseh ljubljanskih trgovcev. Veletrgovci, ki dovoljenja za trgovanje niso pridobili na osnovi podedovanih ali kupljenih in drugače pridobljenih trgovskih pravic, niso bili vedno člani trgovske družbe. Tudi trgovci z deželnimi pridelki, trgovina z njimi je bila od leta 1768 prosta, se po večini niso včlanjevali. V Ljubljani pa se je proti koncu stoletja razvila obsežnejša žitna trgovina, s katero se je ukvarjalo po podatkih 1810 okrog 20 trgovcev. Magistrat je večino označil kot zasebnike, pet je bilo včlanjenih v trgovski družbi, nekateri izmed njih so trgovali tudi z drugim blagom.²⁴

Za ljubljanske trgovce obravnavanega obdobja je značilno, da so se najpomembnejši doselili iz drugih dežel. M. Zois je prišel z Bergamaškega, od koder je bil tudi veletrgovec P. A. Codelli, čigar trgovino je po njegovi smrti kupil. Od trgovcev, ki so bili omenjeni, so štirje prišli iz Koroške, posamezni so prišli iz Dolnje Avstrije, Štajerske, Goriške, Salzburga. Podatke o poreklu imamo le za nekatere trgovce, toda kolikor moremo soditi po priimkih, so bili trgovci slovenskega porekla v manjšini. Od 106 članov trgovskega ceha jih je bilo 40 z nedvomnim slovenskim priimkom, 32 jih je imelo nemške priimke, 15 italijanske, za 18 priimkov pa jezikovni značaj ni določljiv, najbrž pa je več nemških kot slovenskih. Po samih priimkih sicer ne moremo presojeti, kdo je bil Slovenec ali nemški domačin oziroma priseljeni tujec, vendar toliko prevladovanje tujih priimkov kaže tudi na prevladovanje priseljenih tujih

²² J. Žontar, Platnarstvo in sitarstvo v loškem gospostvu v 18. stoletju, Loški razgledi III, 1956, str. 91 sl.; P. Blaznik, Škofja Loka in loško gospostvo, Škofja Loka 1973, str. 287 sl.

²³ Prim. Valenčič, Ljubljanska trgovina . . . str. 21 sl.; inkorporacijska knjiga gl. op. 9.

²⁴ Prim. Valenčič, Ljubljanska trgovina . . . str. 21 sl.; V. Valenčič, Žitna trgovina na Kranjskem in žitne cene od srede 17. stoletja do prve svetovne vojne, Ljubljana 1977, str. 49 sl. in 58 sl.; Müllner, Argo VII/1899, 11 sl.

trgovcev. Kaže pa tudi, da je bila Ljubljana za tuje trgovce privlačna, ker so pričakovali uspešno poslovanje. Niso bili redki, ki so si pridobili znatnejše premoženje.

V inkorporacijski knjigi trgovske družbe se le bolj redko pojavljajo isti priimki. Skozi sto let jih je bilo le 16, ki so se ponovili, največ le po enkrat, pet jih je bilo, ki se omenjajo trikrat. Poredkoma je trgovina prehajala od očeta na sina, nisem pa mogel ugotoviti nobenega primera, da se je nadaljevala v tretjo generacijo. Bilo je nekaj primerov, ko je po trgovčevi smrti lastnica trgovske pravice postala vdova, ko se je potem poročila s priseljenim trgovcem, je ta trgovino nadaljeval.

O trgovcih v drugih kranjskih mestih ni toliko podatkov kot o ljubljanskih. Po podatkih seznama iz leta 1758 so imeli po večini slovenske priimke. V Kranju so bili trije trgovci s priimki, ki bi jih mogli označiti kot nemške, v vseh ostalih krajih pa morda štirje. Pri takem prevladovanju domačih priimkov je upravičena sodba, da so bili trgovci predvsem domačini. Glede škofjeloških trgovcev je že Blaznik ugotovil, da so potekali iz domačega kmečkega prebivalstva. Značilno zanje je bilo tudi, da se je s trgovino ukvarjalo po več članov v družini in da se je trgovina vzdržala v družinah skozi več generacij.

Razen poklicnih trgovcev so se s trgovino ukvarjali deloma tudi kmetje. Kmečka trgovina je pri nekaterih vrstah blaga zavzemala večji obseg, bila pa je povezana s tovarništvom. Ker sem jo že posebej obravnaval, jo na tem mestu le omenjam s pripombo, da je v drugi polovici 18. stoletja nazadovala. Vzrok je bil v nazadovanju tovarništva, ki ga je postopoma izpodrival cenejši transport blaga z vozovi.²⁵

V.

S sliko o tedanji trgovini moremo dopolniti z nekakšno trgovinsko bilanco. Na podlagi podatkov mitninskih uradov za leta 1712–1721 so bila izračunana letna povprečja o blagovnem prometu med Kranjsko in deželami Štajersko, Koroško in Primorsko.²⁶ Ta bilanca prikazuje obseg kranjskega uvoza in izvoza po vrednosti in deloma po količinah.

Ljubljanski trgovci so kupili na sejmih v Gradcu, Boznu in drugod letno za 48.000 gold. blaga, ki so ga plačali deloma z oljem. Ni navedeno, kakšno blago je to bilo, verjetno pa so to bile predvsem tekstilije, ki so na sejmih prevladovale. Trgovci iz Novega mesta in drugih dolenskih mest so na sejmih kupili blaga letno za 10.000 gold., iz Kranja in Radovljice, ki so se oskrbovali v Salzburgu, najmanj za 6000 gold. in iz Kamnika za nakup v Gradcu 1200 gold. Škofjeloški trgovci so kupovali v Gradcu, Salzburgu, Vidmu in Benetkah, prodajali pa so v Italijo platno, pol volneno (mezlan) in drugo blago. Iz Beneškega so uvažali svilo, svilene izdelke in razne tkanine, presežek vrednosti uvoza, ki ga je bilo treba plačati, je znašal 12.000 gold. Nürnberški trgovci so v Ljubljani prodali za 4000 gold. svojega blaga. Iz Štajerske so uvažali vino, žito, usnje, baker, črno pločevino, živino, prašiče itd. v vrednosti 52.744 gold. iz Koroške železo, jeklene izdelke, razne kovine in laneno predivo v vrednosti 130.467, iz Goriške in Trsta vino, sol in sadje v vrednosti 73.074 gold. Skupna vrednost uvoza je bila 337.484 gold.

Največja postavka je bila železo in jeklo v vrednosti 111.100 gold. Sledilo je vino z zneskom 79.546 gold., 10.879 tovorov je bilo primorskega za 65.174 gold., 1078 startinov za 14.372 gold. štajerskega vina. Iz Štajerske so uvažali tudi govejo živino v vrednosti 16.000 gold., prašičev za 5000 gold., 3311 starov žita za 6365 gold. in 128 tovorov kož in usnja za 9252 gold. Večja postavka je bilo laneno predivo, ki so ga uvozili iz Koroške za 14.210 gold. Na sejmih zunaj dežele so trgovci nakupili blaga za 77.200 gold., ni podatkov, za kakšno blago je šlo, brez dvoma je bilo to predvsem tekstilno blago.

Pri izvozu blaga iz dežele je bilo na prvem mestu platno. Letno so ga izvozili povprečno 1199 tovorov v vrednostio 242.497 gold. Ta postavka pa vsebuje kot tranzitno blago nemško in šlezjsko platno v vrednosti okrog 15.000 gold. Celotni promet s platnom v deželi so cenili na 500.000 gold., to je bil znesek, ki so ga poročila tedanjega časa ponovno omenjala. Druga

²⁵ V. Valenčič, Tovorništvo na Kranjskem, ZČ XXXV/1981, str. 243 sl.

²⁶ AS, Rokopis I/77 r, Kurze und gründliche Beschreibung der Interessen zwischen Steyer, Kärnten und Crain dann zwischen den Grafschaften Görz und Gradisca und den Hauptmannschaften Triestet und Fiume; Rokopis II/22, Notaten oder eigentlich Materialien zu weiterer Ausarbeitung des Herzogthums Krain betreffend, pag. 24 sl.

večja postavka v izvozu so bili žebli, ki so jih izvažali v Italijo do 1500 tovorov letno, za kar so prejeli s tovarnino 44.675 gold. Izvoz razne železnine, jekla in drugih kovin je znašal 16.766 gold., goveje živine, drobnice, prašičev in konj so izvozili v vrednosti 15.000 gold. Manjši izvozni postavki sta bili 10 tovorov sit za 4522 gold. in 510 stotov medu za 3017 gold. Trgovinska bilanca vsebuje tudi dve postavki o dohodkih tovarnina za tranzitno blago. V deželo je prihajalo letno 2536 tovorov olja iz Trsta in Reke, 1730 tovorov je bilo tranzitnih, tudi uvožena lanena preja je deloma šla naprej. Tovarnina od tega blaga je znašala 18.241 gold. Transport 24.000 starov tranzitne soli pa je prinašal 18.000 gold. Skupni dohodki izvoza so dosegali 362.718 gold.

Naslednja trgovinska bilanca je iz konca 18. stoletja.²⁷ Po tej bilanci je izvoz znašal:

železo	187.284 gold.
voli 850 glav	38.250 gold.
platno 2694 stotov	25.940 gold.
kože 2080 kosov	3.460 gold.
stavbni les in lesni izdelki	163.587 gold.
razno steklo 2087 stotov	20.100 gold.
vosek 250 stotov	15.000 gold.
med 300 stotov	3.000 gold.
sita iz konjske žime	49.150 gold.
	505.771 gold.

Uvoz je bil naslednji:

vino iz Štajerske 20.000 veder	120.000 gold.
laško vino (welscher wein) 18.312 veder	109.872 gold.
sladkor 620 stotov	24.800 gold.
kava 280 stotov	11.200 gold.
olje 1214 stotov	24.280 gold.
začimbe, drogerijsko blago	5.940 gold.
krojno blago	12.490 gold.
svileno blago	22.002 gold.
sol	132.000 gold.
	462.584 gold.

Trgovinski bilanci iz začetka stoletja se med seboj zelo razlikujeta, razlika je v načinu sestave in v posameznih postavkah. Tako kot prva tudi druga bilanca ne zajema celotnega izvoza in uvoza, nekatere vrste blaga niso upoštevane. Med izvoznimi postavkami npr. ni živega srebra, ki je bilo morda najpomembnejše izvozno blago. V začetku stoletja je bila največja izvozna postavka 1199 tovorov platna v vrednosti 242.497 gold. Konec stoletja so letno izvozili 2694 stotov, to je okrog 900 tovorov, sicer precej manj, toda v vrednosti le 25.940 gold., kar je le malo več kot desetina nekdanjega zneska. Razlika pri količini izvoza je verjetna, ni pa verjetno, da se je platno v teku stoletja pocenilo od 218 na 28 gold. za tovor. Druga izvozna postavka je bilo železo in železni izdelki. Po prvi bilanci je izvoz znašal 61.441 gold., od tega žeblijev za 44.675 gold., po drugi bilanci pa 187.284 gold. Ker je količina navedena le v prvi bilanci za žeblije, v drugi pa le skupna vrednost, ni mogoče presoditi pravilnost podatkov. Zdi se pa, da v začetku stoletja izvoz železa, razen žeblijev, ni bil v celoti zajet. Tedaj se je z izvozom železa na veliko ukvarjal ljubljanski trgovec P. A. Codelli, svoje veliko premoženje si je mogel pridobiti le z večjim prometom, kot ga je izkazovala trgovska bilanca. Ta je med uvozom izkazovala tudi železo iz Koroške v vrednosti 111.110 gold. To uvoženo železo pa je bilo tudi izvoženo. Uvažal in izvažal je največ Codelli, za njim pa M. Zois. Koroško železo v prvi bilanci pri izvozu ni bila zajeto, medtem ko druga bilanca uvoza koroškega železa sploh ne vsebuje. V teku 18. stoletja je pomembna izvozna postavka postala sita in drugi žimarski izdelki. Od 10 tovorov sit vrednosti 4.522 gold. se je izvoz povečal na 49.150 gold. Izvoz medu je ostal v istem obsegu, konec stoletja se je pojavil tudi izvoz voska

²⁷ A. Müllner, Argo VII/1899, 36, I.v.B., Kurz gefasste Beschreibung der zum innerösterreichischen Gouvernement gehörigen Länder gehörigen Länder Steiermark, Kärnten und Krain.

v vrednosti 15.000 gold. Precej se je povečal izvoz živine. Na novo je izkazan izvoz kož v vrednosti 3460 gold. V izvozu iz konca stoletja je druga največja postavka stavbeni les in lesni izdelki, v začetku stoletja izvoz lesa ni bil omenjen. Toda iz gozdov, ki so bili v zaledju Trsta in Reke je tudi pred 18. stoletjem šlo veliko lesa, stavbnega in za ladje, ter drv v obe obmorski mesti pa tudi v Benetke. Ti gozdovi so bili deloma na ozemlju Kranjske, ki je tedaj obsegala tudi severno Istro.²⁸ Nova postavka je bilo tudi steklo. Proti koncu stoletja sta na Kranjskem začeli obratovati dve steklarni, ena na notranjskem Javorniku pri Cerknici, druga pa v vasi Pošakovo, sedaj občina Krško. Lastnik steklarne na Javorniku je bil tržaški trgovec, proizvajala je letno za 30.000 gold. steklenine., navedba, da je bilo izvoženo za 20.100 gold. stekla, se nanaša brez dvoma na to steklarino.²⁹

V prvi bilanci se med uvoženim blagom sol ne omenja, konec stoletja pa je izkazan uvoz v vrednosti 132.000 gold., kar bi ustrezalo količini okrog 14.500 tovorov. Uvažali so jo seveda tudi v začetku stoletja in sicer okrog 12.000 tovorov.³⁰ Sol je bila tedaj med najvažnejšimi postavkami uvoza, zato ni razumljivo, zakaj je sestavljal prve bilance ni upošteval. Druga velika postavka je bilo vino. V začetku stoletja so ga uvažali v vrednosti 79.546 gold., goriškega vina je bilo 5565 tovorov, tržaškega 5314 tovorov in štajerskega 1078 startinov (okrog 2400 tovorov). Uvoz štajerskega vina je v tej bilanci prenizko izkazan; v drugem viru se omenja, da je zanašal 5147 tovorov, kar je bolj v skladu s poznejšimi podatki.³¹ Konec stoletja je bilo uvoženega 20.000 veder (okrog 10.000 tovorov) primorskega in 18.312 veder (okrog 9200 tovorov) štajerskega vina v skupni vrednosti 229.872 gold. Kot kažejo podatki, se je cena vina znatno dvignila, povprečna vrednost tovara je bila po prvi bilanci okrog 6 gold., po drugi strani pa 12 gold. Količinsko je uvoz primorskega vina nekaj nazadoval, povečal pa se je uvoz štajerskega v toliki meri, da je bil celotni uvoz večji kot v začetku stoletja. Kot uvoz soli tudi olje ni bilo upoštevano v prvi bilanci. Po podatkih v drugem viru so iz Trsta in Reke v tistem obdobju uvažali letno povprečno 2536 tovorov olja, od tega je šlo 1060 tovorov na Štajersko in druge dežele.³² Po bilanci konec stoletja je uvoz olja znašal 1214 stotov (okrog 400 tovorov) v vrednosti 24.180 gold. Razlika med obema postavkama je prevelika, da bi mogli verjeti v pravilnost podatkov. Zdi se, da bilanca ni zajela vseh količin uvoženega olja. Po podatkih za desetletje 1712–1721 je bilo uvoženih iz Spodnje Štajerske 3311 stotov (1655 tovorov) žita v vrednosti 6365 gold. in 128 tovorov kož in usnja v vrednosti 9.252 gold. Konec stoletja ni žita in usnja med uvoznimi postavkami. Za konec stoletja ni uvoza žita, vendar je znano, da so tedaj žito na Kranjsko še uvažali. Kranjska je že v prvi polovici 18. stoletja, če je bilo zaradi slabe letine potrebno, uvažala hrvaško in ogrsko žito, konec stoletja pa je ta uvoz imel že precejšen obseg. Uvoženo žito so ljubljanski trgovci nato izvažali preko Trsta v tujino. Ob slabih letinah so začeli uvažati preko Trsta in Reke koruzo na kraška področja v deželi. Obravnavani bilanci ne vsebujeta tega žitnega uvoza, ker se omejujeta le na odnose Kranjske s Koroško, Štajersko in Primorsko. Tudi ne omenjata izvoza kranjskega žita, opravljali so ga največ tovarniki, ki so ga v primorskih mestih zamenjavali za sol, olje in vino. Deželno glavarstvo je leta 1766 na osnovi ob davčni rektifikaciji ugotovljenega pridelka žita menilo, da bi bilo za morebiten izvoz na razpolago 11.250 tovorov pšenice.³³ Pomembna uvozna postavka je bilo tekstilno blago. V prvi bilanci so navedeni zneski, ki so jih kranjski trgovci porabili za plačilo na sejnih v drugih deželah in državah kupljenega blaga. Navedeni zneski, skupaj 77.200 gold., so verjetno le približne cenitve ne pa ugotovitve kakšnih dejanskih podatkov. Pri tem gre predvsem za tekstilno blago. Bilanca konec stoletja pa izkazuje postavki krojno blago za 12.490 gold. in svileno blago za 22.002 gold. Razlika je prevelika, da ne bi podvomili v pravilnost teh števil, ni pa mogoče ugotoviti, kje je napaka. Novo uvozne postavke konec stoletja so bile sladkor, kava in dišave ter drogerijsko blago, ki jih v začetku stoletja ni bilo v bilanci. Na drugi strani pa se konec stoletja ne

²⁸ V. Valenčič, Nekdanji deželnoknežji gozdovi na Primorskem, *Gozdarski vestnik*, XIV/1956, str. 239 sl.

²⁹ V. Valenčič, Steklarna na notranjskem Javorniku, *Kronika* III/1955, str. 87 sl.

³⁰ Valenčič, *Tovorništvo na Kranjskem*, ZČ XXXV/1981, str. 266.

³¹ Prim. Valenčič, *Tovorništvo na Kranjskem*, str. 257 sl. Na tem mestu je bila količina v bokalih preračunana v tovore v razmerju 90 bokalov na en tovor.

³² Prim. Valenčič, *Tovorništvo na Kranjskem* str. 257.

omenja uvoz žganja, sadja (južnega) in morskih proizvodov, kar je bilo zajeto v prvi bilanci in so tudi pozneje stalno uvažali.

Bilanci torej nista zajeli vsega uvoza in izvoza pa tudi pri posameznih postavkah, ki jih vsebujeta, je bilo več pomanjkljivosti. Vkljub temu pripomoreta k boljšemu spoznavanju obsega in značaja trgovskih odnosov kranjskega gospodarstva s sosednimi in tudi drugimi deželami. Najvažnejše izvozne postavke so bile platno, železnina, izdelki iz žime, stavbni les in lesni izdelki, bilanca iz konca stoletja izkazuje kar precejšen znesek za izvoz stekla. Glavnino izvoza so tvorili izdelki fužinarskih obratov, proizvodi domače in druge obrti, kmetijstvo je k izvozu prispevalo živino in izdelke čebelarstva. Žita sicer med izvoznimi postavkami ni bilo, dasi so v manjših količinah izvažali tudi nekaj domačega pridelka. Pri uvozu so bile glavne postavke vino, olje, sol, tekstilno blago, nato sladkor, kava, dišave. Uvažali smo blago in proizvode, ki jih na Kranjskem nismo pridelovali ali proizvajali ali pa domača proizvodnja za potrebe ni zadostovala, kot je bilo pri vinu in tekstilih.

Zunanja trgovina je sicer sodila v področje poklicnih trgovcev in je bila v 18. stoletju na splošno svobodna. Vendar je bil izvoz žita večkrat mogoč le s posebnimi dovoljenji. Trgovina s platnom je bila deloma v rokah kmečkih trgovcev. Meščanski trgovci so si prizadevali, da bi si pridobili pri tej trgovini večji delež. Leta 1724 je 15 ljubljanskih trgovcev nameravalo ustanoviti družbo, ki naj bi dobila monopol za izvozno in uvozno trgovino na Kranjskem. To jim ni uspelo, kot posamezniki pa so se le redki v večji meri ukvarjali z izvozom.³⁴ Z izvozom platna so se ukvarjali zlasti v Škofji Loki člani trgovskih družin Jenko, Jugovic in Demšar. Tudi nekateri ljubljanski trgovci so občasno posegli v trgovino s platnom. Škofjeloška trgovca Jožef Jenko in Jožef Demšar sta bila založnika sitarskih izdelkov in imela največji delež pri izvozu.³⁵ Glavni izvoznik železnine je bil M. Zois, ki je bil tudi lastnik najpomembnejših gorenjskih fužin, izvoz žebeljev pa so opravljali tudi kmečki tovarniki. Posamezni trgovci so bili udeleženi pri izvozu medu. Niso pa znani podatki o morebitni udeležbi trgovcev pri izvozu stavbnega lesa in lesnih izdelkov. Najbrž so stavbni les izvažali predvsem podjetniki, ki so se ukvarjali z njegovim pripravljanjem in lastniki žag. Prodajo in izvoz lesnih izdelkov, ki jih označujemo kot suho robo, pa so opravljali predvsem kmečki tovarniki, mnogi od teh so jo tudi sami izdelovali. Izvozna trgovina je bila torej le deloma v rokah meščanskih trgovcev. Tega se je zavedala tudi državna oblast, ki je leta 1786 ob potrditvi pravil trgovskega ceha opozorila, naj trgovci prodajajo domače proizvode tudi v tujino in naj se ne omejujejo le na prodajo na domačem tržišču.³⁶

Pri uvozu tujega blaga so bili meščanski trgovci udeleženi še v manjši meri kot pri izvozu domačih pridelkov in izdelkov. Vino so uvažali največ kmečki tovarniki, ki so nosili v primorska mesta in na Goriško žito in drugo blago ter ga zamenjavali za vino. Gorenjski tovarniki so tovorili v Primorje žebelje, vračali so se s tovari vina, ki so ga doma prodajali.³⁷ Pri ljubljanskih trgovcih ni omembe, da bi kdo uvažal vino in tudi ne o posebnih vinskih trgovcih. Mnogo vina so nakupili v drugih deželah gostilničarji in vinotoči sami. Ljubljanski gostilničarji so kupovali v prvi polovici 18. stoletja zlasti primorska in goriška vina, pozneje tudi štajerska. Leta 1800 je mariborski vinski trgovec dobil dovoljenje za prodajo na veliko v Ljubljani za štajerska vina. Štajersko vino je v Ljubljani prodajal oskrbnik škofijskega zemljiškega urada, goriško vino pa vinotoč vicedomskega urada.³⁸

Trgovina s soljo je bila pred 18. stoletjem v rokah kmečkih tovarnikov, ki so jo v primorskih mestih dobivali v zameno za žito. V začetku 18. stoletja pa je bil v prometu s soljo uveden državni monopol. Sol so prodajala državna skladišča. Kmečki tovarniki so zato izgubljali dotedanje mesto v trgovini s soljo, začeli pa so v trgovino posegati trgovci in spediterji trgovskega blaga. V začetku druge polovice stoletja je bila solna trgovina v Ljubljani v rokah spediterjev iz Postojne, Planine, Logatca in Vrhnike. Pozneje je bil promet s soljo

³³ Valenčič, *Žitna trgovina* . . . str. 31, 43 sl., 48; prim. tudi *Tovorništvo na Kranjskem*.

³⁴ Valenčič, *Ljubljanska trgovina* . . . str. 9. sl., 31 sl. in 38 sl.

³⁵ Gl. op. 22; prim. Valenčič, *Ljubljanska trgovina* . . . str. 38 sl.

³⁶ Valenčič, *Ljubljanska trgovina* . . . str. 17.

³⁷ Valenčič, *Tovorništvo na Kranjskem*, str. 250 in 252.

³⁸ V. Valenčič, *Gostinska in živilska ter higienska in zdravstvena obrt, Razprave Zgodovinskega arhiva Ljubljana*, zv. 4 (1977), str. 104, 108, 110.

zopet preurejen, prodaja soli je bila dana v zakup. Konec stoletja so vkljub vsem spremembam kmečki tovarniki imeli svoj delež v tej trgovini zlasti pri prodaji na Koroškem in Štajerskem. Tudi nekateri ljubljanski trgovci in spediterji so tedaj trgovali s soljo.³⁹

V rokah trgovcev je bila deloma tudi trgovina z oljem, deloma pa s z oljem trgovali tovarniki. Med ljubljanskimi trgovci z oljem se omenjajo zlasti F. M. Perr, J. J. Pilgram in M. Zois, ki je imel v Trstu posebej urejeno skladišče za olje. Precejšen del uvoženega olja so trgovci izvozili v druge dežele.

Tekstilno blago so uvažali trgovci-manufakturisti, kupovali so ga največ na mestnih sejnih v drugih avstrijskih deželah, v Gradcu in na Dunaju. Deloma so uvažali angleško, italijansko in moravsko sukno, v večjih količinah je prihajalo sukno iz Cenede na Beneškem, ki so ga deželni stanovi kupovali za vojaštvo v Vojni krajini. Ko pa je bila ustanovljena suknarna na Selu pri Ljubljani, je bil uvoz tujega sukna otežen, pozneje celo prepovedan. Z nastajanjem tekstilne industrije v državi so v trgovini začeli prevladovati domači proizvodi.⁴⁰

Po podatkih iz srede stoletja je sladkor uvažalo osem ljubljanskih trgovcev, trije so ga dobivali iz Hamburga, eden iz Amsterdama, največ pa po morskemu potu preko Trsta, eden je kupoval v Trstu, trije pa pri novo ustanovljeni sladkorni rafineriji na Reki. Reški sladkor je prodajal tudi A. Domian, ki je bil faktor reške rafinerije. Leta 1763 je bil v njeno korist prepovedan uvoz tujega sladkorja. To je trajalo do leta 1775, ko je potekla 25-letna doba izključne pravice reške rafinerije za proizvodnjo sladkorja.⁴¹ O virih uvoza kave ni neposrednih podatkov, v poročilu trgovskega ceha o stanju trgovine pa vidimo, da so trgovci izgubljali kupce, ki so se s sladkorjem, kavo in drugim špecerijskim blagom oskrbovali sami v Trstu in na Reki, potem ko sta postali leta 1719 prosti luki in tudi glavni tržišči kolonialnega in špecerijskega blaga za naše dežele. Konec stoletja uvedene olajšave pri carinjenju uvoza do 50 funtov sladkorja ali kave so prebivalce Kranjske še bolj vzpodbujale za kupovanje v Trstu in na Reki.⁴²

³⁹ Valenčič, Tovorništvo na Kranjskem, str. 264 sl.

⁴⁰ Valenčič, Ljubljanska trgovina . . . str. 37.

⁴¹ V. Valenčič, Sladkorna industrija v Ljubljani, Knjižnica Kronike, 1957, str. 12 sl.

⁴² V. Valenčič, Ljubljanska trgovina . . . str. 37 sl.

Zusammenfassung

DER HANDEL IN KRAIN IM 18. JAHRHUNDERT

Vlado Valenčič

Nach einem Verzeichnis von 1758 gab es damals im Lande Krain 85 Handelsleute, davon 40 in Ljubljana, 35 in den oberkrainerischen und 10 in den unterkrainerischen Städten. Unter ihnen waren 9 Grossisten und in Ljubljana auch 15 Krämer. Über die Geschäftstätigkeit und die Vermögensverhältnisse ist nur für wenige Handelsleute einiges bekannt. Etwas besser sind wir über aus der Gegend von Bergamo stammenden Michelangelo Zois unterrichtet. Er betrieb vor allem Eisenhandel; die Ausfuhr von Eisenprodukten aus Krain und teilweise auch aus Kärnten nach Italien war in seinen Händen. An der Einfuhr war er beteiligt mit Baumwolle aus Kleinaisen und mit Schafwolle und Öl aus Italien. Mit seiner Geschäftstätigkeit erwarb Zois ein Vermögen von fast einer Million Gulden. Die übrigen Handelsleute blieben weit zurück, zwei von ihnen erreichten etwa 200.000 Gulden und nur einzelne kamen an 100.000 Gulden heran. Grössere Vermögen erwarben die oberkrainerischen Exporteure von Leinwand und Roßhaarsieben; sie betätigten sich auch als Manufakturisten.

Zwischen 1717–1814 sind in die Handelsgesellschaft von Ljubljana 106 Handelsleute inkorporiert worden. In den Jahren 1717–1750 ließen sich 18 Handelsleute inkorporieren, im Jahrzehnt 1751–1760 jedoch 12, in der Zeit 1780–1814 sind 56 neue Mitglieder beigetreten. Doch die Zahl der Handelsleute in Ljubljana blieb stabil, in der ersten Hälfte des Jahrhunderts waren es ständig rund 24, im Jahre 1799 28, da sich inzwischen auch die Großkrämer inkorporiert haben. Die Händler von Landesprodukten wurden nur ausnahmsweise Mitglieder der Handelsgesellschaft. Bedeutender wurde am Ende des Jahrhunderts der Getreidehandel, damals gab es etwa 20 Getreidehändler.

Erfolgreich und vermögend wurden besonderes die aus anderen Ländern eingewanderte Handelsleute. Soweit sich nach den Familiennamen schließen läßt, waren die meisten der eingewanderten deutscher Abstammung, doch es war auch eine größere Anzahl von Italienern unter ihnen. Die slowenischen Handelsleute bildeten nicht die Mehrzahl des Handelsstandes von Ljubljana. In anderen Städten jedoch überwogen die Einheimischen. Charakteristisch für die Handelsfamilien in Ljubljana war es, daß der Handelsberuf nur selten auch in der zweiten Generation weiter geführt wurde.

Es sind uns auch einige Daten über den Umfang und die Zusammensetzung des Handelsverkehrs von Krain mit den benachbarten Ländern Steiermark, Kärnten und Küstenland bekannt. In dem zweiten Jahrzehnt des 18. Jahrhunderts wurden Waren im Werte von 337.484 Gulden eingeführt und für 362.718 Gulden ausgeführt. Die wichtigsten Einfuhrwaren bildeten Eisen, Wein und Textilien, von den Ausfuhrwaren standen an erster Stelle Eisenprodukte und Leinwand. Nach der Handelsbilanz am Ende des Jahrhunderts betrug die Einfuhr 462.584, die Ausfuhr aber 505.771 Gulden. Wein und Salz bildeten mehr als drei Viertel der ganzen Einfuhr, weitere Einfuhrposten waren Zucker, Kaffee, Baumöl, Seidenstoffe. Die größten Posten an der gesamten Ausfuhr waren Eisenprodukte, Bauholz und Holzwaren mit einem Anteil von etwa 70%. Beachtungswert war auch die Ausfuhr von Roßhaarsieben, Ochsen und verschiedenen Glasprodukten. Die beiden Handelsbilanzen sind zwar mangelhaft, teils sich widersprechend, nicht alle Ein- und Ausfuhrwaren sind beachtet worden. Deswegen geben sie nur ein unvollkommenes Bild des damaligen Außenhandels des Landes Krain.

KRONIKA

Časopis za slovensko krajevno zgodovino

Sekcija za krajevno zgodovino Zveze zgodovinskih društev Slovenije že vse od leta 1953 izdaja svoje glasilo – »Kroniko«. Revija je ilustrirana in poleg poljudno-znanstvenih prispevkov iz slovenske krajevne zgodovine pogosto objavlja tudi razprave in članke, ki po svoji problematiki presegajo ozke lokalne okvire. »Kronika« ima namen popularizirati zgodovino in zato poroča o delu zgodovinskih ustanov in objavlja ocene novih knjig, pomembnih za slovensko zgodovinopisje.

»Kroniko« lahko naročite na sedežu Zveze zgodovinskih društev Slovenije, 61000 Ljubljana, Aškerčeva 2/I. Po izredno ugodnih cenah so na razpolago tudi večinoma vsi starejši letniki revije.

V seriji »Knjižnica Kronike« so doslej izšle naslednje publikacije:

- Milko Kos, SREDNJEVEŠKA LJUBLJANA, topografski opis mesta in okolice (1955), 96 strani.
- Igor Vrišer, RAZVOJ PREBIVALSTVA NA OBMOČJU LJUBLJANE (1956), 72 strani.
- Vlado Valenčič, SLADKORNA INDUSTRIJA V LJUBLJANI (1957), 68 strani.
- Sergij Vilfan – Josip Černivec, ZGODOVINA LJUBLJANSKE MESTNE HIŠE (1958), 128 strani.
- Peter Vodopivec, LUKA KNAFELJ IN ŠTIPENDISTI NJEGOVE USTANOVE (1971), 104 strani.